

NOI CONTRIBUȚII LA DATAREA NEOLITICULUI DIN MACEDONIA

SOTE ANGELESKI

Lucrarea de față încearcă să aducă o contribuție la clarificarea cronologiei relative referitoare la neoliticul macedonean, pe baza legăturilor cronologice ce pot fi deduse din corelarea datelor provenite din situl Anzabegovo cu restul regiunii balcanice.

Am ales ca referință cultura Anzabegovo, pentru că asupra acestei culturi și-au îndreptat atenția mai multe grupuri de cercetători fiecare încercând să facă lumină în problema cronologiei, datele rămânând însă destul de confuze după părerea noastră.

O altă problemă ce dorim să o analizăm în studiul de față, este aceea a sincronismului și a sincretismului unor elemente aparținătoare culturilor neolitice de pe teritoriul macedonean, în ideea că aceste elemente au ajuns să fie comune mai multor culturi din spațiul balcanic, dând, de asemenea, naștere unor neclarități printre concluziile specialiștilor din breaslă care s-au ocupat de această problemă.

În acest scop am folosit ca sursă de informații, pe lângă bibliografia consultată și una din bazele de date ale programului ZEUS (LAZAROVICI Gh. 1998, LAZAROVICI Gh. – MICLE 2001) creată de Gheorghe Lazarovici, dar completată cu date noi despre cercetările asupra neoliticului de pe teritoriul macedonean, prezente în literatura de specialitate atât în cea veche cât și în cea recentă. Și anume am introdus date asupra formelor și ornamentelor ceramicii din Macedonia (din situl Anzabegovo) dar și date provenite din siturile din restul

regiunii balcanice: Albania, Macedonia grecească și Bulgaria, atât cât ne-au stat la dispoziție materialele publicate.

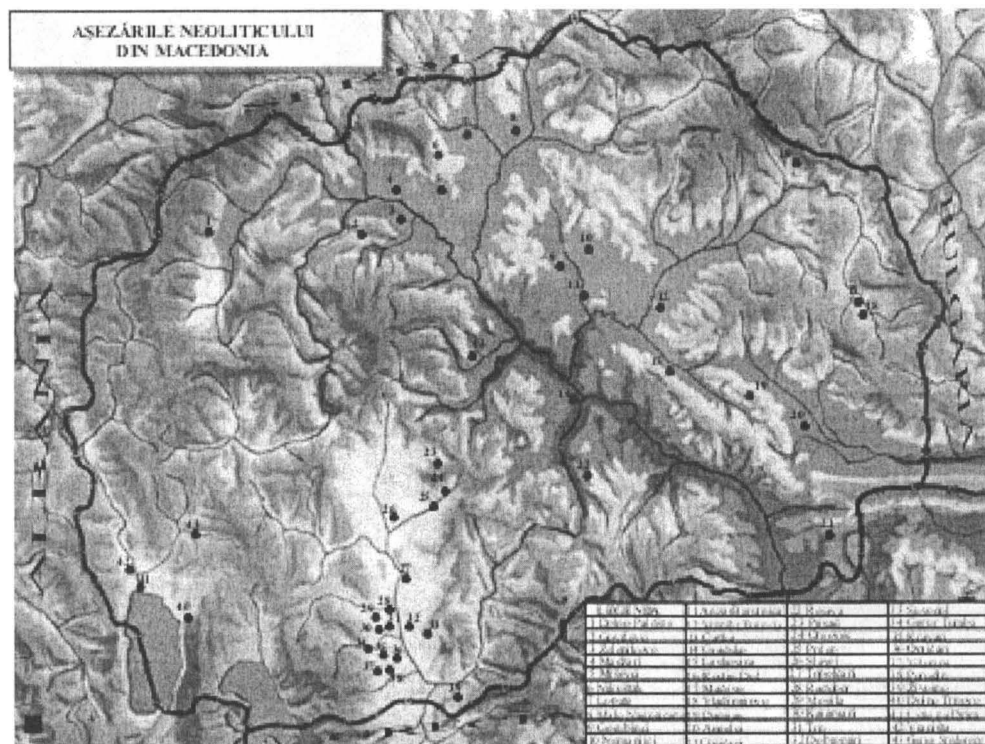
Înseriindu-le, folosind programul Zeus, pentru a avea o imagine mai clară, am obținut rezultatele care sunt expuse în rândurile de mai jos. Având în vedere volumul informațiilor care ar trebui analizate pentru o expunere exhaustivă a neoliticului din Macedonia, am discutat în lucrarea de față doar câteva trăsături pe care le-am considerat esențiale și anume este vorba de ornamentele și formele ceramicii.

Delimitarea neoliticului timpuriu de pe teritoriul Macedoniei.

Neoliticul timpuriu de pe teritoriul Macedoniei este reprezentat de două grupuri. Primul grup se răspândește în partea estică a țării raportat la râul Vardar. El e cunoscut sub numele de Anzabegovo-Vršnik și ocupă câmpiile Ovče Pole, Polog și Povardarie (valea râului Vardar).

Celălalt grup neolitic este Velušina – Porodin care se situează în sud – vestul Macedoniei, în câmpia Pelagonia, lacurile Ohrid și Prespa și râul Drim.

Raspândirea grupului Anzabegovo – Vršnik a fost marcată în mai multe puncte pe teritoriul macedonean. Cele mai importante descoperiri și în același timp și cercetate au fost punctele geografice: Anzabegovo (Barutnica), Vršnik (Tarinc), Rug Bair (Gorubinci), Zelenikovo, Čakovec (Resava-Kavadarci), Atici (Dojran), Tumba – Sredselo (Mrševci), Tumba - Dolno Palčište, Tumba Madžari, Cerje (Govrljevo), Čaška-Mramor, Mlado Nagoričane, Galabnik (Pernik), Kremikovci, Kremenik (Separeva Banja) (ZDRAVKOVSKI 1987/89, p. 51; 2004; SANEV & alii 1976, p. 13; GARAŠANIN M. 1968, p. 151-154; 1989, p. 25-26; 1998a, p. 14; BOGDANOVIC 1998, p. 67; BENAC 1989, p. 14-17;).

Figura 1 (Antiquities MM 1999)

Grupul Velušina-Porodin a fost detectat în stațiunile eponime (satul Velusina și satul Porodin), acest grup răspândindu-se în câmpia Pelagonia. Grupul a fost denumit după descoperirile făcute asupra „tumbe”-lor (movile), care se formează din cauza multiplelor nivelări ale terenului, cu scopul de a-l refolosi pentru construire. Câteva dintre ele sunt: Tumba Porodin, Veluška Tumba, (Golema și Mala) Trn Tumba, Grgur Tumba, Optičarska Tumba, Zlastrana (GRBIĆ 1960; GARAŠANIN M. 1968, 151-154; 1989, p. 25-26; 1998a; BENAC 1989, p. 17; SIMOSKA-SANEV 1975, p. 65; KUZMAN 1989). (fig. 1).

Date privind interpretările cronologiei și sincretismelor în neoliticul macedonean

În vederea definirii și datării neoliticului de pe teritoriul macedonean s-au emis până azi trei grupuri principale de opinii: cea a lui Josip Korošec (KOROŠEC P. & J. [1960]1973) împreună cu echipa sa; a lui Milutin Garašanin (GARAŠANIN M. [1969-70] 1998) și a Marijei Gimbutas (GIMBUTAS 1976) cu echipele lor.

O să ne concentrăm mai întâi, asupra descoperirilor lui Korošec, deoarece au fost efectuate mai timpuriu decât celelalte două.

Josip Korošec, împarte descoperirile de la Anzabegovo (Barutnica) în trei faze: considerând-o pe prima cea mai timpurie fază a neoliticului macedonean. El arată, pe baza ceramicii pictate, din nivelurile inferioare, că prima fază, este descendentă din grupurile thessaliene (KOROŠEC 1953; KOROŠEC P. & J. 1973, 62; BREGANT 1968). Pictura cu aspect floral o consideră de factură Proto-Sesklo, iar ceramica decorată în stilul impresso o corelează cu descoperirile de la Nea Nikomedeia I, sau Proto-Sesklo, Sesklo, agreând în același timp ideea de origini egeo-thesaliană a neoliticului de pe teritoriul macedonean.

Al doilea grup de opinii este cel orientat în jurul lui Milutin Garašanin, care, săpând în localitatea Tarinci la punctul Vršnik, (GARAŠANIN M. 1968), în prima sa fază de determinare cronologică a descoperirilor, le atribuie ca și descoperiri cu caracter tesalo-tracic iar ultima, a patra fază, ca și faza de început a chalcolithicului balcano-anaotlian. Mai târziu renunță la teoria sa în favoarea teoriei lui Stojan Ditrijević, care, pe baza descoperirilor de la Lepenski Vir III, emite teoria despre dezvoltarea locală a tuturor atributelor starčeviene (SREJOVIĆ 1965, 1971; DIMITRIJEVIĆ 1969, 1974, 1978, 1979). Înainte de sfârșitul vieții sale revine la teoria sa despre originea tesalo-tracică a neoliticului macedonean (GARAŠANIN M. 1998; TASIĆ N. N. 1998; 1998a).

Milutin Garašanin împarte descoperirile de la Anzabegovo în patru faze. Prima fază cu trei subfaze, Anzabegovo Ia-c, o atribuie fazei Proto-Sesklo, sau

monocromului tesalian. Fazei Anzabegovo Ia îi atribuie pictura cu alb pe fond roșu ce formează motive florale pe suprafețe mari sau un fel de „panglică” și motivele zig-zag. Aceleași faze îi aparțin formele semiglobulare cu mai multe picioare scunde. Următoarea fază, Anzabegovo Ib, este reprezentată de ceramica pictată cu alb, motivele aflându-se tot pe întreaga suprafață a vasului. Formele aparțin categoriei semiglobulare. Faza Anzabegovo Ia-b-c, a fost asociată cu Frühkeramik sau Monocromul din neoliticul timpuriu grecesc. Anzabegovo Ic, are ca motive, pictura cu alb, picățele înșirate pe o dungă subțire formând ghirlande și motive florale în negativ. Formele acestei faze sunt globulare cu fund plat și cu gât scund sau înalt. Aceasta fază, Anzabegovo I cu cele trei subfaze, este corelată de autor, cu descoperirile din cultura Starčevo I, după cronologia elaborată de Draga Garašanin. (GARAŠANIN M. 1962; 1968; 1973; 1975; 1985/86; 1987/88; 1979; GARAŠANIN D. 1954; GARAŠANIN M – SPASOVSKA 1976; BENAC 1985/86). Așadar fazele Anzabegovo II și Anzabegovo III sunt puse în relație cu Starčevo Ila-IIb. Faza a patra fost asociată cu sfârșitul fazei Starčevo III și începutul fazei Vinča I (Vinča A1). (GARAŠANIN M. 1968; 1979; 1985/86; GARAŠANIN M. - BILBIJA 1983/84; GARAŠANIN D. 1970; 1980; 1985/86; GARAŠANIN M. & D. 1959; 1961; GEORGIEV – BILBIJA 1984, GRBIĆ 1960; ZDARVKOVSKI 1983/84; 1985/86; 1987/88; 1992, 1995, BOGDANOVIĆ 1998; VENTIĆ 1998).

M. Garašanin, mai târziu, abandonează ideea „monocromului” din Anzabegovo Ia-b iar despre faza Anzabegovo Ic va pomeni corelări cu spațiul nord-dunărean (GARAŠANIN M. 1997; 1998, 8, 14-15, 18-19, 26-27; 1998a; TEMELKOSKI – MITKOSKI 2001; ZDARVKOVSKI 2004;).

Cea de-a treia opinie cu privire la cronologia neoliticului macedonean este cea a Marijei Gimbutas, care în monografia sa despre săpăturile din campania 1969-70, împarte descoperirile de la Anzabegovo în trei faze de dezvoltare: Anzabegovo I cu două subfaze, Anzabegovo II tot cu două subfaze și Anzabegovo

III, iar faza a patra, Anzabegovo IV, o consideră o fază de dezvoltare ulterioară a neoliticului târziu (GIMBUTAS 1976).

Autorea americană consideră că fazele timpurii de dezvoltare ale stațiunii neolitice, Anzabegovo Ia-b, sunt mai apropiate culturilor din zonele traco-tesaliene deoarece pictura cu alb pe roșu, vasele plate și arderea de culorae roz (pink buff = roz-gălbui, de culoarea pielii), ar fi comune cu descoperirile de la Nea Nikomedeia. Așadar aceste caracteristici ar fi în corelație și cu spațiul starčevian, mai exact cu descoperirile de la Donja Branjevina, Rudnik, Gura Baciului. A doua fază, Anzabegovo II o corelează cu Servia V, Crnokalačka Bara, Bubanj, Gladnice, Divostin, Starčevo IIa, Obrež, pe baza picturii cu brun pe oranj, și barbotină. Următoarea fază: Anzabegovo III, cercetătoarea o asociază cu Starčevo IIb, Vinča A1, Tečić, Perieni, Libcova, Obre, Gornja Tuzla VI atrăgând atenția în acest sens asupra picturii cu brun pe oranj și asupra motivelor geometrice. Pe seama ceramicii black-topped, Marija Gimbutas corelează faza a patra (Anzabegovo IV), cu Vinča B1, însă în rest, datorită ceramicii cu motive pictate curbiliniare o pune în legătură cronologică cu Vinča B2/C, a toartelor buton cu Sitagroi I, Karanovo III/IV, a vaselor cu picior cu Karanovo-Veselinovo III/IV. Așadar în perioada a doua de dezvoltare, Anzabegovo II-III, după cum a insistat autoarea să susțină, ar fi suferit o starčevizare a elementelor (GIMBUTAS 1976, 30-31, 111 – 115 plus plansele).

O altă viziune asupra evenimentelor petrecute în procesul de neolitizare a Balcanilor este susținută de profesorul Gheorghe Lazarovici.

În urma săpăturilor de la Gura Baciului, acesta corelează pictura cu alb pe roșu de aici (bordeiul 2A), cu pictura cu alb pe roșu de la Anzabegovo Ia, acest bordei fiind cel mai timpuriu, arătând că cele două grupuri se dezvoltă paralel și stau la baza culturii Starčevo-Criș Ia (LAZAROVICI Gh.- MAXIM 1995, 5, 68; MAXIM 1999, 33; LAZAROVICI Gh. 2005, 23-65;).

În continuare, tot el, relaționează pictura cu alb și motivele în zig-zag pe fond de culoare închisă din Gura Baciului, (bordeiul B1, groapa G11) cu cele de la

Anzabegovo Ib, concluzionând că acestea sunt Starčevo-Criș Ib. Descoperirile din bordeiul B10-B8, B22, B220, groapa G11, G18, unde apare angoba cu roșu mai frecvent (readweare), și motivele cu linii, linii lustruite, triunghiuri, romburi le corelează cu Starčevo Ic-IIa, Anzabegovo Ic, fiind evidentă o evoluție a motivelor și a preparării ceramicii (LAZAROVICI Gh. 1995, 5, 69, 78; MAXIM 1999, 33-40).

Mai departe, el propune pentru zona Macedoniei corelările între Anzabegovo Ic/II și descoperirile de la Giulvăz I, Ostrovu Golu I/II, Gura Baciului, platforma P7a P5a și Cuina Turcului III, concluzionând că faza Anzabegovo Ic/II este paralelă cu nivelul cu ceramică puternic lustruită, cu ciupituri, alveole și incizii de la Gura Baciului, acestea stând la baza culturii Vinča A1. Nivelul platformelor P5b, P6a și P15 cu ceramică incizată, barbotină organizată și ciupituri și pictura cu motive rectilinii le corelează cu Anzabegovo II, Vinča A2, Starčevo IV a, Giulvăz II, Ostrovu Golu III (LAZAROVICI Gh. 1977, p.5-33; 1979, p.3-40; 1995, p.65-92; 1998, p. 20-24; MAXIM 1999, 49).

Materialele de pe complexe închise descoperite de la Gura Baciului (platforma P5A, bordeiul B28 și platforma P18) le pune în relație cu descoperirile de la Anzabegovo II/III, Giulvăz II, Vinča A2 și Ostrovu Golu III iar cele din bordeiul B28A cu Anzabegovo III, Vinča A3, Ostrovu Golu IV. De asemenea, tot el mai arată că rezultatul excavațiilor din bordeiul B32, B27 se pot corela cu descoperirile de la Anzabegovo III/IV, Vinča A 3/B1 și cele de la Anzabegovo IV cu Vinča B1 (LAZAROVICI Gh. 1965, 1975; 1977; 1979, p. 77-79, 1987/88, p. 17-19, și p. 21-25; 1993, p. 12, 23-28; 1998a, p.24, 25; 2004; 2005; LAZAROVICI Gh – MAXIM 1995, p.79, 93; MAXIM 1999, 49; LUCA 1987, 1995, 1998; LUCA & alii 2004; DRAȘOVEAN 1989; 1993; și tabelul cronologic de mai jos).

TABEL CRONOLOGIC

Korošec P. & J. [1960] 1973		Bregant 1968					Gimbutas 1976	Garašanin M. 1968, 1979 Garašanin M. & D. 1985-86		Simoska Sancv Kitanoski Saržoski 1976	Dimitrijević 1969, 1974, 1978	LAZAROVICI Gh. 1977, 1979 LAZAROVICI Gh. – Maxim 1995							
Anzabegovo		Anzabegovo	Zelenilovo	Rug Bair	Starčevo	Vinča	Anzabegovo	Anzabegovo	Starčevo	Anzabegovo	Starčevo	Anzabegovo	Starčevo		Vinča				
III	Vinča B2	XIII		II		2.2	IV	Vinča B1-B2/C Karanovo-Veselinovo III/IV	IV Vinča I/II	III Vinča I	IV	Karanovo III Vinča I/II	Starčevo final	A2 Vinča A1	IV		B1		
		XII		I		2.1							Spiraloid B		III/IV	IVb	Gura Bacului B27, B30, B32 O. Golu IV cult. Dudești	A3	
		XI			4.2	1.2													
		X	V		4.1	1.1													
II	Starčevo a b	IX	IV		3.3		III	Starčevo IIb Vinča A1	III	IIb	III	Starčevo târzni Karanovo II-III	Spiraloid A		III	b IV a	Gura Bacului B28, B28A, P18 Let III Cârcea Viaduct	A2/3	
		VIII	III		3.2								Ghirlandoid		II/III	IVa	Gura Bacului P5b, P6a, P15 Let II/III O. Golu III Guvărz II Cârcea Viaduct	A2	
		VII	II		3.1								Linear B		II				
		VI			2.3								Linear A		Ic/II	IIIb	Gura Bacului P7a, P6a, P6b Let I/II C. Turcului III O. Golu II Guvărz I Cârcea Viaduct	A1	
		V			2.2								Monocrom B						
I	Proto-Sesklo A1	IV	I		2.1		b I a	Proto-Sesklo	c Ib a	I	c Ib a	Starčevo I	Linear A	Ic/II	IIIb	Gura Bacului B2A, B1 B8, B10 O. Sibitului I C. Turcului I C. Hanani Grădilele			
		III			1.3								Monocrom B						
		II			1.2								Monocrom A						
		I			1.1								Monocrom A						

Tabel 1

În tabelul de mai sus (Tabel 1) am încadrat și împărțirea neoliticului macedonean al Tatijanei Bregant (BREGANT 1968). Deoarece ea publică motivele pictate pe nivele, dar selectiv, am ajuns la concluzia, în urma serierilor, că fazele ei sunt amestecate, unele au fost chiar inversate. În același tabel am introdus și sistemul lui Stojan Dimitrijević la baza căruia stăteau descoperirile de la Lepenski Vir, care au generat teoria autohtonității starčeviene susținută și de către Dragoslav Srejšović. Aceasta teorie a fost ulterior abandonată (DIMITRIJEVIĆ 1969, 1974, 1978; SREJOVIĆ 1965, 1969, 1971). Cercul macedonean de cercetători a elaborat un sistem cronologic comparativ cu cel al lui D. Garašanin care este susținut și astăzi (SIMOSKA & alii 1976; 1979; SIMOSKA – SANEV 1975; 1976; SANEV & alii 1976; SANEV – STAMENOVA 1989; SANEV 1975; 1976; 1983/84; 1994; 1995; KITANOSKI 1976; KITANOSKI 1980; KITANOSKI & alii 1981/82; TODOROVIĆ & alii 1978).

Date statistice privind legaturile neoliticului timpuriu din Macedonia și România

Am încercat să privim și noi asupra acestei probleme folosindu-ne de serierile făcute asupra bazei de date amintite mai sus.

Din serierea făcută pentru descoperirile din Macedonia și Transilvania prezentată în tabelul 2 observăm că pictura cu alb pe fond de culoare închisă monocromă este un atribut comun al stațiunilor și este puternic reprezentată atât în Anzabegovo I cât și în primele nivele de la Gura Baciului.

Tabel 2	Seusa L1	Gura Baciului B20a	Gura Baciului	Gura Baciului B2A	Gura Baciului G24	Gura Baciului B10	Gura Baciului B20	Gura Baciului B1	Anzabegovo Ib	Anzabegovo Ic	Anzabegovo Ia
		1	7	4		2		1	1		
	1	1		1							1
	1									1	
	2			1		1		2	3		
				1	1		1	1			1
						1		1			1
						1		1		1	2
								1			1
								1	2		1
								1	4		2
								1	1		2
								1	1		2

În tabelul 2 este prezentată seriarea stațiunilor neolitice după ornamentele pentru fazele timpurii. Se poate observa că predomină corelările în pictura cu alb în partea de sus al tabelului iar mai departe într-o măsură mai mică sunt prezente analogii și pentru vasele cu barbotină stropită, dar și pentru motivele pictate cu culori închise. Ordonarea inversă ale fazelor de la Anzabegovo, în tabel, vorbește despre faptul că materialele au fost greșit interpretate (sau amestecate).

În tabelul de mai jos (tabel 3) avem prezentată serierea ornamentelor pentru Macedonia și Banat. Din acest tabel reiese că cele mai timpurii sincronisme sunt între Anzabegovo Ib-Ic și Cuina Turcului I, element comun fiind ghirlandele pictate cu culori închise, iar o altă analogie este și în cazul ornamentului cu brâul alveolar.

Tabel 3	Anzabegovo FIII	Anzabegovo Ib	Anzabegovo Ic	Cuina Turcului I	Cuina Turcului III	Fratelia	Gornea-LL	Cuina Turcului I-III
CL	1		1					
CE		2	1					
HP		4	9					
		2	1	2				
			1	1				
			1	2				
AP				2		1	1	
HK				2	2			
IA				1		1		
NA				1				12

Tabelul 3 ne arată dezvoltarea firească a grupurilor calcolothicului balcano – anatolian, atât pe teritoriul macedonean cât și în Banatul românesc, aceasta începând de la faza de trecere Anzabegovo Ic-II(sau descoperirile de la Zelenikovo I care constă în pictura monocromă dar cu motive tipice pentru Vinča A1. Alte elemente care ar suplimenta policromia, sau pictarea cu mai multe culori, ar fi altărașele triunghiulare cu picioare în trepte sau cu proeminențe pe dedesubt).

Legăturile dintre Macedonia și Oltenia au fost de mai multe ori abordate pe baza ornamentelor. În tabelul 4 avem reprezentată seria ornamentelor din stațiunile neolitice. Cum putem observa cele mai relevante analogii se referă la ceramica cu brăuri orizontale, sau cu brâu alveolar dispus orizontal.

Tabel 4	Cârcea Hanuri IB	Cârcea Hanuri IA	Anzabegovo FIII	Gradinile Izlaz IB G4	Anzabegovo Ib	Anzabegovo Ic	Cârcea Hanuri II	Fratelia	Verbica I-II	Gradinile Izlaz IB
XD	3	2		1						
RB		1		1						
		1			1					
		1	1			1				
		1			2					
CE					2	1				
CH					2	1				
				2	4	9				
UD						6	5			
AP								1	1	
						1			1	1

Seria ornamentelor pentru Macedonia și România (Transilvania, Banat și Oltenia), duc la concluzia existenței sincronismelor între stațiunile neolitice dintre aceste teritorii. Așadar aceste stațiuni sunt contemporane în anumite faze de

dezvoltare având elemente comune datorită diferitelor evenimente economico-sociale (târguri periodice, schimburi de marfă, căsătorii, etc.) care le-au permis preluarea sau imitarea unor elemente.

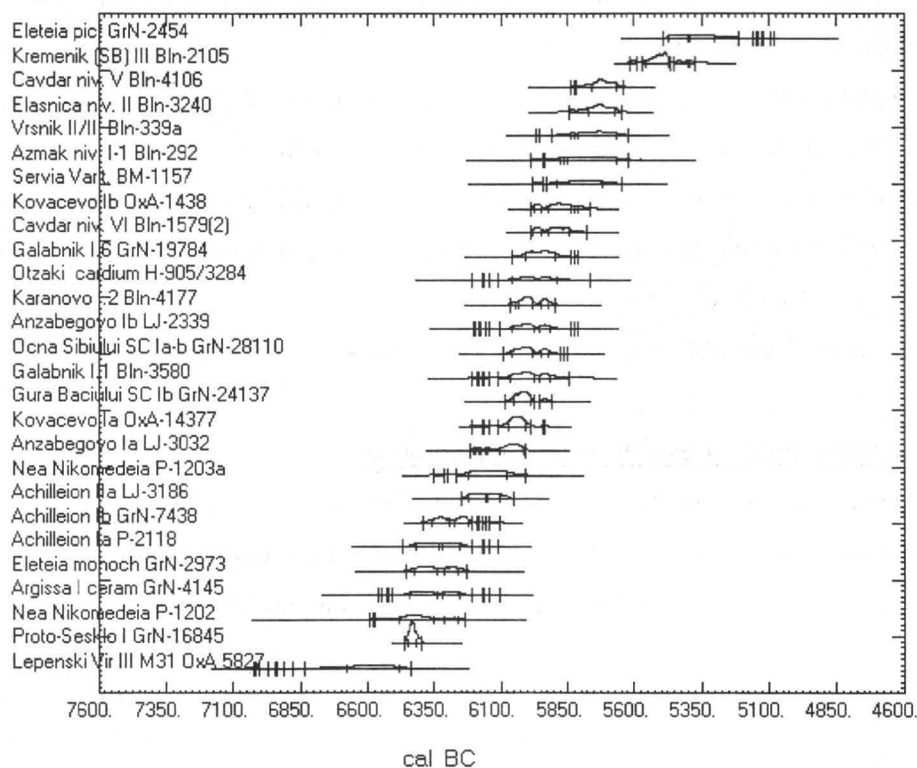
Pentru a lămuri disputa conform căreia Anzabegovo I și cele mai timpurii nivele de la Gura Baciului ar ține de faza Proto – Starčevo am efectuat serierile de mai sus de unde putem observa o dezvoltare paralelă a lor, pictura cu alb (reprezentând nivelele cele mai timpurii) din aceste stațiuni prezentând sincronisme cu Starčevo – Criș Ia-c.

La această ipoteză am dori să aducem contribuții și în rândurile de mai jos.

Compararea datelor de cronologie absolută

Pentru acesta operațiune am adunat date C^{14} din diferite publicații, majoritatea de pe site-ul CANeW (Central European Neolithic e-Works 2005), pe care le-am recalibrat folosind un programul Calib5 versiunea 2005.

Calibrarea datelor C14 pentru Balcani

Figura 2 (ierarhia statiunilor neolitice din Balcani obținută în urma calibrării datelor C¹⁴)

Se pot aduce argumente tezei despre formarea calcoliticului balcano-anatolian (CBA) în urma unor migrații succesive, deoarece se observă că în acest tabel grupurile cărora li se atribuie sincronisme, se disting de restul grupurilor din tabel formând o coloană ierarhică. Ca un argument în plus ar fi și acela că în tabelul cu datele calibrate Lepenski Vir III apare cel mai devreme și nu se grupează cu Anzabegovo I, Gura Baciului (nivelul Starčevo - Criș Ib).

CONCLUZII

Atât în urma serierilor cât și din tabelul cu datele calibrate se poate observa că Anzabegovo I, are sincronisme în Balcani cu grupurile considerate a fi Starčevo – Criș I. Cultura Starčevo – Criș, faza I, se formează în urma mai multor migrații succesive din spațiul anatolian și difuziunii în spațiul balcanic. Corespondentul în Macedonia al primei migrații fiind Anzabegovo Ia-c după cum se vede și din figura 2, iar în România, Gura Baciului, ele constituind faza I a culturii Starčevo. Calcoliticul balcano-anatolian dă naștere culturii Vinča și orizonturilor cu policromie (pictură cu mai multe culori). Această fază în Macedonia este reprezentată de perioada de trecere de la Anzabegovo Ic la Anzabegovo II, ea fiind dovedită de descoperirile din Zelenikovo I unde există ceramică cu pictură monocromă, elementele vinciene fiind prezente între obiectele de cult, ornamentele nepictate și ceramica black-topped (acesta fiind considerată a fi a treia migrație).

BIBLIOGRAFIE

BENAC 1985/86, Alojz Benac, Neki problemi odnosa Makedonije i zapadnog Balkana u neolitskom dobu, în MAA, 10

BOGDANOVIĆ 1998, Mile Bogdanović, Prilog proučavanu neolitizacije kontinentalnog dela Balkanskog poluostrva, în Rad Dragoslava Srejskića na istraživanju praistorije Centralnog Balkana (in memoriam), Kragujevac

BREGANT 1968, Tatjana Bregant, Ornamentika na neolitski keramiki v Jugoslaviji, Ljubljana

DIMITRIJEVIĆ 1969, Stojan Dimitrijević, Starčevačka kultura, Vukovar

DIMITRIJEVIĆ 1974, Stojan Dimitrijević, Problema stupnjeva starčevačke culture s posebnim obzirom na doprinos južnapanonskih nalazišta rešavanja ovih problema, în, Materijali X, Beograd

DIMITRIJEVIĆ 1978, Stojan Dimitrijević, Neolit u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, în, Arheološka istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Zagreb

DRAȘOVEAN 1989, Florin Drașovean, Raporturile între culturile Starcevo-Criș, Vinča A și Lumea lineară, în Apulum XXVI

DRAȘOVEAN 1993, Așezarea neolitică de la Satchinez, în, Analele Banatului (seria nouă) II

GALOVIĆ 1967, Radoslav Galović, Zelenikovo – Neolitsko naselje kod Skoplja, în, ZNM, vol. VI, Beograd

GARAŠANIN D. 1954, Draga Garašanin, Starčevačka kultura, Ljubljana

GARAŠANIN D. 1970, Draga Garašanin, Etat actuel et problemes de la prehistoire et de la protohistoire du sud-est europeen, în Astes du II congres congres international des etudes du sud-est europeen , Atena

GARAŠANIN D. 1980, Draga Garašanin, Origines et relations des groupes du complexe balcano-pannonien du neolithique ancien, în Problemes de la neolithisation dans certainesregion de l'Europe, Krakow

GARAŠANIN D. 1985/86, Draga Garašanin, Odnos starčevačke grupe prema neolita Makedonije, în MAA 10

GARAŠANIN M. & D. 1959, Milutin Garašanin, Draga Garašanin, Iskopavanja u Tarincima na lokalitetu "Vršnik", în, Zbornik, vol. I, Štip

GARAŠANIN M. & D. 1961, Milutin Garašanin, Draga Garašanin, Neolitska naselba "Vršnik" kaj selo Tarinci, în, Zbornik, vol. II, Štip

GARAŠANIN M. 1962, Milutin Garašanin, Arheološki prilozi problemu velike egejske seobe, în, Diadora, vol. 2, Zadar

GARAŠANIN M. 1968, Milutin Garašanin, Eden osvrt na preistorijata na Makedonija, în GINI XII /1 Skopje

GARAŠANIN M. 1973, Milutin Garašanin, Praistorija na tlu SR Srbije, Beograd

GARAŠANIN M. 1975, Milutin Garašanin, Nekoi problemi na makedonskata praistorija , în MAA 1

GARAŠANIN M. 1979, Milutin Garašanin, Centralno Balkanska zona, în PJZ II (Neolitsko doba)

GARAŠANIN M. 1985/86, Milutin Garašanin, Problemi Neolita i Eneolita centralnog Balkana u vezi sa rezultatima istraživanja u Makedoniju , in MAA 10

GARAŠANIN M. 1987/88, Milutin Garašanin, Le sud-est europeen et l'Europe centrale a l'epoque prehistorique, in Balcanica XVIII-XIX , Beograd

GARAŠANIN M. 1997, Milutin Garašanin, Der späte balkanisch – anatolische Komplex – Ein Rückblick nach vier Jahrzehnten, in, Starinar, vol. XLVIII, Beograd

GARAŠANIN M. 1998, Milutin Garašanin, Kulturströmungen im Neolithikum des südlichen Balkanraumes, in Prahistorische Zeitschrift, Beograd

GARAŠANIN M. 1998a, Milutin Garašanin, Vinčanska kultura i jadranski uticaji, in, Arheološko blago Kosovo i Metohije od Neolita do ranog srednjeg veka, vol. I & II (katalog), Beograd

GARAŠANIN M. - SPASOVSKA 1976, Milutin Garašanin, Gordana Spasovska, Novi iskopavanja vo Zelenikovo, in MAA 2

GARAŠANIN M.– BILBIJA 1983/84, Milutin Garašanin, Miloš Bilbija, Kuća I vo Zelenikovo, in, MAA 9

GEORGIEV – BILBIJA 1984, Zoran Georgiev, Miloš Bilbija, Neolitska naselba kaj Govrlevo, in, Kulturno nasledstvo, vol. IX, Skopje

GIMBUTAS 1976, Marija Gimbutas, Neolithic Macedonia, in, Monumenta Archaeologica (Volume one), Los Angeles

GRBIĆ 1960, Miodrag Grbić, Porodin, Bitolj (Bitola)

KITANOSKI 1976, Blagoja Kitanoski, Ranoneolitskata naselba Pešterica kaj Prilep, in, Materijali XIV, Prilep

KITANOSKI & alii 1980, Blagoja Kitanoski, Dragica Simoska, Jovan Todorović, Naselbata Pešterica i problemot na raniot neolit vo Pelagonija, in MAA 6

KITANOSKI & alii 1981/82, Blagoja Kitanoski, Dragica Simoska, Jovan Todorović, Radin Dol – neolitska naselba kaj Prilep, in MAA 7-8

KOROŠEC P. & J. 1973, Paula Korošec, Josip Korošec, Predistoriska naselba Barutnica kaj Amzibegovo vo Makedonija , Prilep

LAZAROVICI Gh. 1969, Gheorghe Lazarovici, Cultura Starcevo-Criș in Banat, in, AMN, VI, Cluj-Napoca

LAZAROVICI Gh. 1975, Gheorghe Lazarovici, Tipologia și cronologia materialului Vincian de la Balta Sarată, în, AMN, XII, Cluj-Napoca

LAZAROVICI Gh. 1977, Gheorghe Lazarovici, Gornea – preistorie, Reșița

LAZAROVICI Gh. 1979, Gheorghe Lazarovici, Neoliticul Banatului, Cluj-Napoca

LAZAROVICI Gh. 1987/88, Gheorghe Lazarovici, Sincronismele Vinca A – Starcevo-Criș, în, AMN, XXIV – XXV, Cluj-Napoca

LAZAROVICI Gh. 1993, Gheorghe Lazarovici, Așezarea neolitică de la Zăuan II. Migrație și difuziune. Chalcoliticul Balcano-anatolian. Propuneri pentru o analiza procesuală, în, AMP, Zalău

LAZAROVICI Gh. 1998, Gheorghe Lazarovici, Metode și tehnici moderne de cercetare în arheologie, București

LAZAROVICI Gh. 1998a, Gheorghe Lazarovici, About the Neolithisation proseses of the secound migration of the early Neolithic, în, BHAB XIV, Timișoara

LAZAROVICI Gh. 2004, Gheorghe Lazarovici, Simboluri sacre pe obiecte de cult. Semnificații, în, Festschrift für Florin Medeleț, Timișoara

LAZAROVICI Gh. 2005, Gheorghe Lazarovici, Culturile Precriș I, Precriș II, Postcriș I, Postcriș II, în, ATS, vol. IV, Sibiu

LAZAROVICI Gh. - MAXIM 1995, Gheorghe Lazarovici, Zoia Maxim, Gura Baciului, (monografie), Cluj-Napoca

LAZAROVICI Gh. - MICLE 2001, Gheorghe Lazarovici, Dorel Micle, Introducere în arhologia informatizată, Timișoara

LAZAROVICI Gh. & alii 2001, Gheorghe Lazarovici, Florin Drașovean, Zoia Maxim, Parța, Timișoara

LUCA 1987, Săpăturile arheologice de salvare de la Liubcova – Ornița (jud. Caraș – Severin), în Banatica IX

LUCA 1995, Așezarea aparținând culturii Starčevo – Criș de la Pojejena – Nucet (jud. Caraș – Severin), în Banatica XIII

LUCA 1998, Liubcova – Ornița, Târgoviște

LUCA & alii 2004, Sabin Adria Luca, Cristian Roman, Dragoș Diaconescu, Cercetări arheologice în peștera Cauce, vol. I, Sibiu

MAXIM 1999, Zoia Maxim, Neo – Eneoliticul din Transilvania, Cluj - Napoca

SANEV 1975, Voislav Sanev, Neolitskata naselba Rug Bair kaj s. Goubinci, in, Zbornik, vol. IV – V, Štip

SANEV 1976, Voislav Sanev, Mlado kameno doba na Makedonija vo dosegašnite arheološki istražuvanja, in, Materijali, vol. XIV, Prilep

SANEV 1983/84, Voislav Sanev, Neolitsko svetilište od Tumba vo Madžari, Skopsko, in, MAA 9

SANEV 1994, Voislav Sanev, Mlado kameno vreme, in, AKM, Skopje

SANEV 1995, Voislav Sanev, Neolitskite kulturi vo Makedonija, in, CPM, kniga 2, Skopje

SANEV & alii 1976, Voislav Sanev, Dragica Simoska, Blagoja Kitanoski, Saržo Saržoski, Praistorija vo Makedonija (katalog), Skopje

SANEV – STAMENOVA 1989, Voislav Sanev, Margarita Stamenova, Neolitska naselba “Stranata” vo selo Angelci, in, Zbornik na trudovi, Strumica

SARŽOSKI - ZDRAVKOVSKI 1991, Saržo Saržoski, Dragiša Zdravkovski, Tumba vo Dolno Palčište- Tetovo , in MAA 12

SIMOSKA - SANEV 1975, Dragica Simoska, Voislav Sanev, Neolitska naselba Veluska Tumba kaj Bitola, in MAA 1

SIMOSKA - SANEV 1977, Neolitska naselba na Mala Tumba kaj selo Trn , Bitola , in MAA 3

SIMOSKA & alii 1976, Dragica Simoska, Blagoja Kitanoski, Jovan Todorović, Naselba Crnobuki i problemot na isotimenata cultura vo svetlina na novite arheoloski istražuvanja , in MAA 2

SIMOSKA & alii 1979, Dragica Simoska, Blagoja Kitanoski, Jovan Todorović, Neolitska naselba vo Mogila kaj Bitola, in MAA 5

SREJOVIĆ 1965, Dragoslav Srajović, Lepenski Vir, Boljetin, Donji Milanovac – neolitsko naselje, in, AP, vol. 7, Beograd

SREJOVIĆ 1969, Dragoslav Srejojić, Lepenski Vir , Beograd

SREJOVIĆ 1971, Dragoslav Srajović, Predneolitske i neolitske kulture u Đerdapu, in, Materijali, vol. VI, Beograd

TASIĆ N. N. 1998, Nenad N. Tasić, Kritički osvrt na periodizaciju Starčevačke kulture po Dragoslavu Srejoviću, in, Rad Dragoslava Srejovića na istraživanju praistorije centralnog Balkana (in memoriam), Kragujevac

TASIĆ N. N. 1998a, Nenad N. Tasić, Starčevačka kultura, in, Arheološko blago Kosovo i Metohije od Neolita do ranog srednjeg veka, vol. I & II(katalog), Beograd

TEMELKOSKI – MITKOSKI 2001, Duško Temelkoski, Aleksandar Mitkoski, Neolitski antropomorfni statuetki vo predistoriskata zbirka na Zavod i Muzei Prilep, in, Macedonian Heritage nr. 17, Skopje

TODOROVIĆ & alii 1978, Jovan Todorović, Dragica Simoska, Blagoja Kitanoski, The settlement of Pešterica and the problem of the Early Neolithic in Pelagonija, in, AI, vol. XVIII, Beograd

VENTIĆ 1998, Savo Ventić, O poreclu Starčevačke kulture u basenu Velike Morave, in, Rad Dragoslava Srejovića na istraživanju praistorije centralnog Balkana (in memoriam), Kragujevac

ZDRAVKOVSKI 1983/84, Dragiša Zdravkovski, Istraživanje na lokalitetot "Na Breg" selo Mlado Nagoričane, in, MAA 9

ZDRAVKOVSKI 1985/86, Dragiša Zdravkovski, Arheološki istraživanja na lokalitetot "Atici" vo selo Crničani, Gevgelisko, in, MAA 10

ZDRAVKOVSKI 1987/88, Dragiša Zdravkovski, Za granicite na Anzabegovo-Vršničkata kulturna grupa vo sredniot neolit, in, MAA 11

ZDRAVKOVSKI 1992, Dragiša Zdravkovski, Neolitska naselba "Čubuk Češma" kaj selo Nikuštak, Kumanovo, in, MAA 13

ZDRAVKOVSKI 1995, Dragiša Zdravkovski, Middle Neolithic in the region of Skopje, in, Zbornik (nova serija) Arheologija, Skopje

ZDRAVKOVSKI 2004, Dragiša Zdravkovski, Sreden neolit vo Gorno Vardarskiot region, Skopje

ABREVIERI

- AI Beograd – Archaeologia Iugoslavica, Beograd
AKM Skopje – Arheološka Karta na Makedonija, Skopje
AMN Cluj - Napoca - Acta Musei Napocensis, Cluj - Napoca
AMP Zalău - Acta Musei Porolisensis, Zalău
Antiquities MM 1999 - Macedonian Antiquities Multi Media (CD EIN SOF)
AP Beograd – Arheološki Pregled, Beograd
ATS Sibiu – Acta Terae Acta Terrae Septemcastrensis, Sibiu
BHAB Timișoara - Biblioteca Historica et Archaeologica Banatica, Timișoara
CPM Skopje – Civilizacii na Počvata na Makedonija, Skopje
GINI Skopje – Glasnik na Institut za Nacionalna Istorija, Skopje
GZM Sarajevo – Glasnik Zemaljskog Muzeja, Sarajevo
MAA Prilep/Skopje – Macedoniae Acta Archaeologica, Prilep/Skopje
PJZ Sarajevo – Praistorija Jugoslovenskih Zemalja, Sarajevo
ZNM Beograd – Zbornik Narodnog Muzeja, Beograd

ABSTRACT

According to the seriation and to the table concerning calibrated dates, can be noticed that Anzabegovo I has sincronisms in the Balkans with the groups considered to be Starčevo – Criș I.

The Starčevo – Criș culture, first phase, formes after many succeeding migrations coming from the anatolian region and diffusions in the Balkans area. The correspondent in Macedonia of the first migration is Anzabegovo Ia-c as it is shown in figure 2, and in Romania the correspondent is Gura Baciului, both being the first phase of Starčevo culture. The balkan-anatolian calcolithic gives birth to the Vinča culture and to the polychrome painting horizon.

This phase in Macedonia is represented by the passing period from Anzabegovo Ic to Anzabegovo II, being proved by the findings from Zelenikovo I where exists pottery with monochrome painting but also vincian elements are present between cult objects, unpainted ornaments and black-topped pottery (this is considered to be the third migration).